
סיכום:

על התשוקה לשלמות והגאולה

בהקדמה ראינו את הוראת הרמב"ם למי שמבקש להשיג את משמעותן האמיתית של אגדות חז"ל:

ככל עת שתגיע לדבר מדבריהם ממה שירחיקהו השכל, תעמוד אצלו, ותדע שהוא חידה ומשל, ותלין טרוד הלב, עסוק המחשבה, בפירושו, דואג למצוא דרך האמת ודעת הצדק, כמו שאמר: "למצוא דברי חפץ וכתוב יושר דברי אמת" (קהלת יב י').¹

"מעשה דבוריה" הוא דוגמה מובהקת ל"דבר שירחיקהו השכל" – גם מוסרית וגם הגיונית – ש"אם תביט בו כפשוטו, תראה בו מהריחוק מן השכל מה שאין למעלה ממנו"². הסיפור בירושלמי על בנותיו של האמורא שמואל שמתו בחטא לא להן – משום שרבי חנניה אחיו של רבי יהושע עיבר שנים בבבל – אף הוא פוגע בחוש הצדק ובהגיון. קנאותו של רבי יוחנן שהרגה הן את רב כהנא והן את ריש לקיש, אם לומדים את האגדות כפשוטן נתפסת כאכזריות גרידא, ורבי יוחנן עצמו מצטייר כאדם מסוכן. איך יוכל אדם לקרוא את האגדות האלו מבלי ש"ילין" טרוד הלב, עסוק המחשבה בפירושו דואג למצוא דרך האמת ודעת הצדק? ברובד הפשוט שלהן, אגדות אלו אינן רק סתומות, הן היו מקוממות לולא הידיעה שיש להן רובד נוסף.

שני מאמרים בספר זה עוסקים באגדות שעניינן דוד המלך. האגדות על דוד המלך ובת שבע מחזקות וממקדות את תחושת אי־הנוחות הראשונית שמרגיש מי שקורא את ספר שמואל בנתחו את משל "כבשת הרש" מול הנמשל הפשוט שלו: הרי הוצאתו להורג של אוריה החתי, שהיא על פני הדברים המעשה החמור ביותר של דוד בפרשה, לא נרמזה כלל במשל. כמו כן תיאורה של בת שבע ככבשה (המיועדת בדרך הטבע לחלב, לבשר או לצמר) השוכבת בחיק בעלה המגדל אותה עם בניו הוא מוזר, ודוד

1. הקדמה לפרק חלק, מהדורת ר"י שילת עמ' קלד-קלה.
2. הקדמת הרמב"ם למשנה פרק ה, מהדורת ר"י שילת עמ' נב.

היה חייב להבין ממנו שמדובר באשת איש. אך אם כן – על מה רומזת שחיטת הכבשה ואיך לא חש דוד שהתוכחה מופנית אליו?

לנשים ולנשיות תפקיד מרכזי בכל אחת משבע אגדות אלו³. כשברמת הפשט סוקרים יחד את האגדות כדי לקבל מהן תמונה של דמות האשה, מתגלה דמות זו כמלאת סתירות: אנו למדים שנשים דעתן קלה⁴, ששלמות החכמה מהן והלאה⁵, ומנגד שהן מסוגלות להגיע לבקאות רחבה⁶ ולידע הלכתי מעשי מדויק⁷. אנו למדים שקיומה של התורה שבעל-פה כולה בצורתה המועברת לדורות במשנה ובברייתא⁸ הוא בזכות מסירות נפשה של אשה⁹ ושייחודה של אשה חכמה הוא ביכולתה להתאים את עצמה לפעולה בהווה מבלי לאבד "קשר עין" עם החזון שהתגשמותו רחוקה¹⁰.

ראינו בהקדמה¹¹ שלאגדות חז"ל שלושה רבדים: ציורי הפשט שכשלעצמם אינם אלא כלי פדגוגי. עמוק יותר מהם הוא רובד ההבנה המוסרית של האגדות, הבנה אמיתית המתאימה לציבור רחב. בקריאה עמוקה עוד יותר מלמדות האגדות אמיתות נצחיות.

כשקוראים אותן בדרך זו, האגדות שביארנו בספר זה עוסקות כולן בתשוקת האדם לקרבת אלוהים – "כור הכוח" הממוקם בליבת האנושות, המניע את האדם במשימה המגדירה אותו ועושה אותו לאדם והיא: להעלות את עצמו ואת העולם אתו לדעת את ה'¹². באדם הער ליעודו ומתמסר לו, תשוקה זו מקיפה את זהותו ומכוונת את כל

3. באגדות הקשורות לדוד המלך – אביגיל ובת שבע; באגדה על עושרו של רבי עקיבא – מטרוניתא ששמה איננו מוזכר ונשותיו: רחל בת כלבא שבוע ואשת טורנוסרופוס; ב"מעשה דברוריה" – ברוריה עצמה, אשתו של רבי מאיר; באגדה המספרת על מותם של ריש לקיש ורבי יוחנן – אשתו של ריש לקיש המתחננת לשווא בפני אחיה רבי יוחנן לחמול על בעלה; באגדות על השבויות – בנותיהם של שמואל ושל רב נחמן, שנשבו.

4. רש"י עבודה זרה יח, ב ד"ה איכא דאמרי, המצטט את הגמרא בקידושין פ, ב (במאמר "מעשה דברוריה" ויצאתה של תורה שבעל פה לגלות).

5. גטין מה, א (במאמר "איך מברייחין את השבויים מפני תיקון העולם" – המשמעות הרוחנית).

6. פסחים סב, ב (במאמר "מעשה דברוריה" ויצאתה של תורה שבעל פה לגלות).

7. כתובות כג, א (במאמר "כוחה של הוראה תורנית לטהר את השבויה" – האם הוא ייחודי לארץ ישראל?).

8. סנהדרין פו, א.

9. נדרים נ, א (במאמר "על גבול המוגדר והבלתי-מוגדר: ממה התעשר רבי עקיבא?").

10. מגילה יד, ב (במאמר "דוד המלך ואביגיל הנביאה: הדו-שיח בסתר ההר").

11. סוף פרק א.

12. ראה מורה נבוכים ג: נא; ג: נד. הסכנה שתשוקה לקרבת אלוהים תפרוץ "את דרכה ביצרא דעבודה זרה" קיימת רק במי ש"פורש מן התורה", מן המוסר ומן החכמה שבה. ה"גאולה

מחשבותיו ופעולותיו¹³. הרגשת החֶסֶד המאפיינת תשוקה זו היא תולדה של אמונה איתנה באצילותו של האדם, צלם אלוהים, שהשגת שלמותו מחייבת אותו לחיות חיים מלאי דעת ה' – דעת שהיא הזדהות, בשכל ובמעשה, עם הרצון האלוהי ועם חכמתו. חיים אלה של האדם השלם מגדילים את שם ה'¹⁴ ומצביעים על הקדוש־ברוך־הוא כמקור לכל אמת מוגבלת ומוגדרת אף שמציאותו היא מעבר לכל הגדרה ולכל גבול¹⁵. תשוקה זו של האדם מלמטה לא תבוא על סיפוקה על ידי התבוננותו בכלים הריקים־מאור שהוא עצמו מייצר כדי לקלוט את האמת האלוהית – אותן הידיעות וההשערות שהוא מארגן בסידור הגיוני, בציפייה להארה אלוהית שתאיר עליהן מלמעלה ותחדש להן צורה חדשה. אמנם עבודת הבניין והארגון הכרחית וחשובה, וברצות ה' אותו¹⁶ יִזְכְּהוּ עמלו בהארה שתשרה נועם במעשה ידיו – במשכן ובכלים שהוא הקים למענו. אך תשוקתו של האדם איננה מתבלבלת בין הכלים לבין האור המחייב אותם. היא משוועת למענה מלמעלה שיחבר את האדם עם מה שמעבר לכל גבול, להארת ה' את עיני האדם בתורתו שתגלה לו את אמיתת העולם – שפע השכל האלוהי הנצחי המקיים ומחייב אותו¹⁷. תשוקה זו מלמטה השואפת אל עבר הבלתי מוגדר לחיבור עם מקור השפע היא נקבית, ולכן מציירת אותה האגדה כאשה.

רבי עקיבא, שדרש את התגים העומדים מעל למסגרת הקבועה של האותיות, מעל לקו המשורטט בספר התורה, למד תורה ביזמת אשתו דווקא¹⁸ – מתוך התשוקה להגיע לא רק להלכות המדודות, אלא דרכן גם אל מקורן שמעבר להשגה שכלית. הוא השיג דבקות זו בפועל רק כשמסר את נפשו ו"יצאה נשמתו באחד"¹⁹. תורתו, המחוברת לא אל הנודע בלבד אלא גם אל הבלתי נודע אשר בשורשו של הנודע, מיוסדת על יראת ה' המתעוררת באדם המתקרב אל מה שמעבר להשגתו. יראה זו מקנה לכל ממד

האמיתית מיצרא דע"ז" היא "בגדולתה של תורה" (שמונה קבצים ד: נו), שהיא היא משאת התשוקה השלמה.

13. ראה הקדמת הרמב"ם לפרקי אבות פרק ה; הלכות תשובה י: ו; מורה נבוכים א: לט (בסופו).
14. ראה מורה נבוכים א: סד.
15. ראה שערי רמח"ל, אגרות פתחי חכמה ודעת סוף סי' נד, הידיעה השלישית, עמ' תד. שלוש הידיעות שמציין הרמח"ל מקבילות לענ"ד לשלושת הפרקים הרצופים במורה נבוכים א: נו-נז, שבהם דן הרמב"ם בתארי ה' ומציין שכל פרק עמוק יותר מקודמו.
16. "יגלה ה' המסווה מלב מי שירצה" – הקדמת הרמב"ם למשנה פרק ה, מהדורת ר"י שילת עמ' נג.
17. מורה נבוכים א: נד; מורה נבוכים ב: יב.
18. משה רבנו נולד בעצתה של מרים אחותו: "וילך איש מבית לוי" (שמות ב א) – להיכן הלך? אמר רב יהודה בר זבינא: שהלך בעצת בתו" (סוטה יב, א).
19. ברכות סא, ב.

הנודע והמוגדר ערך נוסף: "הירא יראת הרוממות הוא גורם לו קורבה והתדבקות יותר בנעלם ממנו", קרבה המביאה אתה "השגה גדולה"²⁰. מהעושר של רבי עקיבא נבנתה התורה לדורות, משניות וברייתות שכולן אליבא דרבי עקיבא²¹ וכולן של רחל אשתו "שלי ושלכם שלה היא"²².

רחל, אשתו של רבי עקיבא, עוררה את בעלה אל עבר החושך הבלתי מושג, שהוא מקור האור ושורש היראה. ברוריה לעומתה, אשת רבי מאיר תלמיד רבי עקיבא, גילמה פן אחר של התשוקה: את תשוקתם של הכלים להיות מוארים באור השלם והמאיר ביותר כדי שיתבהרו לאורו. דווקא דרישה זו היא העושה את דעתן של נשים ל"קלה". היא מערערת את הנאמנות של דורש השלמות לצורה אחת מוגבלת, ומביאה להחלפת צורה אחת בצורה אחרת מתוקנת ממנה. אף שבין החכמים לא היה מי שחכמתו שלמה יותר מזו של רבי מאיר, ולכן לעגה ברוריה אשתו לאפשרות שתוכל להתפתות להחליף את תורתו המאירה בתורה אחרת המאירה פחות ממנה – אף על פי כן הכיר רבי מאיר שבחושך ההולך ומעמיק של הגלות, חושך של הסתר פנים אלוהי, דרישתה של ברוריה להאיר ישירות את המסגרות הארציות דווקא באור השלם ביותר דינה להיחנק. עם הכבדת הגלות והתרחקות האור השלם, לא תוכל ברוריה לסרב לקבל תחליף ירוד יותר, ותיאלץ להתפשר ולהסתפק בקבלת האור השלם של רבי מאיר על ידי אמצעי, דרך התלמיד, ולא ישירות כבעבר. אילו לא חנקה ברוריה את עצמה, וקולה הדורש דווקא את שלמות האור בכלים היה ממשיך להדהד בתודעה הישראלית גם בשנות הגלות, לא היינו יכולים להשלים עם הגלות שבה האור מפנה את גבו לארץ: "בזמן שנחרב הבית נאמר 'במחשכים הושיבני כמתי עולם' (איכה ג ו). והוא כי אין התפשטות מגיע לישראל כי אם בבחינת הכלים לבד, והפנימיות מסתלק"²³.

רבי עקיבא, "שורש תורה שבעל פה"²⁴ שאב את עושרו מהבלתי מוגדר שהוא מטרת התשוקה; רבי מאיר תלמידו האיר על הכלים שדרשו, מתוך תשוקתם, את אורו השלם עד שיהיו גם הם ל"כתנות אור". אך כוחו של דוד המלך שהוא "מרכבה למידת

20. אדיר במרום ח"א עמ' שיט-שכ (בדפו"י דף צא, א-ב).

21. סנהדרין פו, א.

22. נדרים נ, א.

23. אדיר במרום ח"א עמ' יד. (בדפו"י דף ז). השווה למורה נבוכים א: עא: "קליפות רבות... חשבו שאין תחתם לב בשום פנים".

24. פרי צדיק בראשית, חיי שרה אות יא.

מלכות... ותורה שבעל פה ממידת מלכות²⁵, הוא זה שמצמיד את העם לאורך ההיסטוריה – מתוך חווייתו הפרטית החסרה של כל דור ודור ושל כל יהודי ויהודי²⁶ – לעבר שלמות חיי האומה שתתגלה באחרית הימים, עת תימלא "הארץ דעה את ה'" (ישעיהו יא ט).

הפעולה הטובה שתצא לעולם ע"י העם לאו דווקא ע"י כללותו בלבד תצא, כי אם גם על ידי כל אחד מפרטיו... על כן [דוד],... צריך שתהיה השפעתו השפעה של קדושה, המלאה מוסר וצדק עולמים, בין ביחש האישי הפרטי בין ביחש הגוי כולו בכללו²⁷.

דוד המלך העיד על עצמו שהוא "איש רש ונקלה" (שמואל א' יח כג), מי שבניגוד לאבות – אברהם יצחק ויעקב שנתברכו "בכל מכל כל"²⁸ – אין לו כל: "ולרש אין כל" (שמואל ב' יב ג). ב"אין כל" הזה של מלכות בית דוד נכנסים כל היהודים הפרטיים וכל עיתות ההווה הפרטיות כשכל אחד מאיר בפרטיותו ובתכונותיו המצומצמות במקומו ובזמנו. מכולם יחד נבנית שלמות העתיד. בקשתו של דוד להחליף כבר בתחילת הדרך את תשוקתו של ה"רש" בשובע של ה"עשיר", לוותר על הדרגתיות, לעלות מיד אל הגג (שמואל ב' יא ב) תוך דילוג על קומות הביניים, להתחבר אל בת שבע המיועדת להיות אִם השושלת שלו עד סוף כל הדורות כדי להוליד ממנה כבר בדור הראשון את המשיח²⁹ – תשוקה זו הייתה אמנם טבעית למי שהתשוקה לשלמות בוערת בקרבו, "בן פרציי" ה"פורץ גדר"³⁰. אך בהחליפו בין הפרטיות החסרה של ההווה, שבו הוא מולך על בני דורו בלבד, לבין כלליות ייעודו, הביא דוד להתגברות יצרית פרטית ולחיזוק לאומיות במתכונת גויית, המיוסדת על אהבה עצמית אנוכית. הנבואה מלווה את מלכות דוד ועל הנביאים לווסת – מתוך ראייתם את טובת העתיד – את התשוקה המתפרצת מתוך ההווה החסר. כך עשה נתן הנביא בהוכיחו את דוד.

25. פרי צדיק שם.

26. ראה שמונה קבצים ג: כז: "זאת נשמת משיח, שהיא נשמת משה, המתפשטת בכל דור ודור ובכל יחיד ויחיד לפי מידתו, מעשיו ומידותיו, מגדול ועד קטן הכל לפי הערך, אבל אין אפילו אחד מישראל שלא יחיהו ניצוץ אחד מנשמתו של רוח אפנו משיח ד'". ראה מילון הראיה, מדתם ועניינם הרוחני של אישי התנ"ך ערך דוד – "נפש דוד", עמ' ת ובהערה 17 שם.

27. עין איה שבת פרק שני ס"י מז.

28. סוטה ה, א.

29. רבי צדוק הכהן מלובלין, דברי סופרים ס"י כח עמ' 239.

30. בבא בתרא ק, ב; רמב"ם הלכות מלכים ה: ג.

תשוקת דוד לשלמות, שהביאה אותו בפרשת בת שבע לבקש להעלות את העם מגיא הפרטיות וההעדר בדילוג אחד אל פסגת העתיד – תשוקה זו הביאה אותו עוד קודם לכן לבקש למלוך בהווה הבלתי מתוקן מבלי להמיר את האידיאל הבלתי־משתנה של המלכות במלכות הנושאת אופי ארצי. גם בהגשמת האידיאל המופשט, בירידתו למלוך במציאות הארצית החסרה, שָׁאף דוד לדון את העם בדין תורה בלבד ולא ב"דינא דמלכותא". דוד ראה שהכפפת המלכות לתנאי ההווה ולארעיות שלו – ייסודה לא על מינוי אלוהי בלבד אלא גם על קבלת העם את מלכותו – תביא ברכות הימים, עם התדרדרות מצב האומה, לקצה של מלכותו הארצית. אביגיל, שהייתה נביאה, לימדה את דוד שדווקא מתוך שיקולים אלה עליו לחיות את חיי ההווה מתוך ההווה, כדי לשמר את אידיאל המלכות מורם מעל לתהפוכות ההיסטוריה וחסין בפניהן. רק בדרך זו תימשך מלכותו, גם כשתיגזז בארץ, עד לעקבתא דמשיחא אז תחודש גם בארץ. שימוש באידיאל של המלכות ככלי בזירה הארצית היה מכתים ומזהם גם אותו, ובכך היה דוד מסכן את נצחיות מלכותו. אביגיל הצליחה לשכנע את דוד למלוך מתוך החוויה של חֶסֶד, משום שטיעוניה תאמו את ייעודו ואת טבעו להעלות מלמטה, מתוך החסר, את העם ואת פרטיו; אך היא ידעה שלא תצליח להצילו ממעידה בפרשת בת שבע, שבה רצונו לפרוץ מתוך חוויית החסר לשלמות נתמך על ידי אופיו וייעודו.

התשוקה לשלמות לבדה לא די בה כדי שיזכה האדם בהארה מלמעלה שתשלים אותו. יש צורך גם בעבודה מלמטה להכין את הכלים הארציים לקבלת ההשראה האלוהית. כפי שהכירה אביגיל, עבודה זו מלכלכת. ישי אבי דוד, שהיה שורש המלכות, וכלאב בנם של דוד ואביגיל, היו צדיקים גמורים שמתו "בעטיו של הנחש"³¹. לא כן דוד עצמו – "השימוש שבפועל צריך ומוכרח שתימצא איזה מידה של חטא עמו... לא היה אפשר שבפועל לא ישתמשו גם כן הכוחות הרעים בעוז המשרה"³². שלמות שתושג מבלי "ללכלך את הידיים" בעבודה ארצית תהיה חלקית בלבד. בנותיו של רב נחמן גדול הדיינים בתקופתו שדן דיני ממונות מתוך חריפות דעת המכירה לא רק את ההלכה אלא גם את מציאות העולם³³, היו בוחשות בקדירה בידיהן; גם כשרב נחמן עצמו בשכלו המורם היה עסוק בטהרת התורה, מידותיו³⁴, שנולדו ממנו בארץ, פעלו

31. שבת נה, ב.

32. עין איה שבת פרק חמישי סי' מא.

33. ראה שו"ת הרשב"א ח"ג סי' עד, מובא בבית יוסף חו"מ טו.

34. ראה עין איה שבת פרק שמיני סי' מג–מד המפרש באגדה שם שבנות רב נחמן הן משל למידותיו.

בתוך העולם החסר לברר את המציאות, כדי שיוכלו לזהות רמאי ונוכל. רק יחד – בחיבור השכל והמידות³⁵ שנמשלו לבנותיו – יכול היה רב נחמן להגיע לדין שהוא אמת לאמיתו. בנותיו, הפועלות בעולם שההעדר הוא אחד ממאפייניו, נמצאות בסיכון של כווייה וזיהום, ואכן נשבו על ידי הכוחות הרעים שבעולם. אך הן עמדו על כך שתצאנה משבייץ במאמצייהן שלהן בתוך העולם המוחשך, שלא תהיינה פסיביות בהמתנה לבעליהן – העוסקים בתורה ומוארים באור הדעה המופשטת ("נהרדעי"), ולא הכניסו את ידיהם ל"קדרה" – שיבואו מבחוץ ויפדו אותן. לאחר שתשתחררנה מן השבי בהתמודדות ארצית ובכלים ארציים, הן תחזורנה לבעליהן – לתורה המורמת מהמציאות החסרה ולאור שיאירו עליהן. ישועה נסית שבאה כולה מלמעלה היא אמנם חסד אלוהי; היא נחוצה בעתות חולשה כדי לאפשר לעולם להתקדם גם כשעדיין אין בו כוח לתקן את קלקוליו. אך התיקון חייב להיעשות לבסוף, ובהתגבר הכוח מלמטה הוא אכן ייעשה.

ממרכיביה המוחשים של התשוקה לשלמות היא השאיפה לארץ ישראל ולתורתה, תורה ש"נשמתה הפנימית... מוחשת לעין ומושרשת בכל שעל וצעד של אדמת קודש, של ארץ חיים וגיא חזיון"³⁶. שלוש אגדות מתוך השבע שביארנו בספר זה³⁷ עניינן הגלות, והמלחמה הרוחנית שניהלו גדולי ישראל בראשיתה לשמור על אחיזה בארץ ישראל ולא להשלים עם הגזירה. רק בארץ ישראל מוארים הכלים באור; רק בה אפשר למלא את דרישתה של ברוריה אשת רבי מאיר. מסיבה זו סירב האמורא שמואל לטהר בכבל שבויות שמלבדן ידעו גם אחרים על שבייץ – רק בארץ ישראל יכולה האומה שנשבתה בין שאר האומות לחזור לטהרתה הראשונית. אמנם, בגלל אורך הגלות היה צורך לחזק ולמסד את התורה אף בחוץ לארץ כדי לקבוע לגולים מידה מסוימת של טהרה. צורך זה הביא את אביו של שמואל לטהר שבויות בכבל ולייסר את בנו שמואל בטענה שהוא מזלזל בצערן של שבויות. ללא אפשרות לטהר שבויה בכבל (בשליחות חכמי ארץ ישראל) הייאוש היה גובר והיה פוגע במסירות נפשם של יהודים טובים שהתאמצו לשמור על זהותם בין השובים הסכלים והבהמיים³⁸ שפעלו לאורך הגלות לטמאם. הדרישה לטהרה מלאה בכוח השלם של התורה לא הייתה יכולה לבוא על

35. על שלמות המקיפה שכל ומידות ראה מורה נבוכים ג: מג, שם כותב הרמב"ם על שלמות האבות ושלמות המועדים "בדעות ובמידות".

36. אורות התורה יג: ז.

37. על ברוריה, על שמואל ועל רבי יוחנן.

38. מורה נבוכים ב: לו.

סיפוקה באותה תקופה, אף לא בארץ ישראל, שם הוא נחלש מאז שעיבר רבי חנניה אחי רבי יהושע את השנים בכבל.

לולא נדם קולה של ברוריה ואתו הדרישה הבלתי מתפשרת מלמטה להאיר את האור השלם של התורה בכלים הראויים לו, יציאתה של התורה מארץ ישראל לא הייתה מתאפשרת. ויציאתה זו הייתה הכרחית משום שנחסמה האפשרות להקים את התורה מחדש בארץ ישראל ככוח חי וצומח. פניו של רבי מאיר שהאירו על ברוריה אשתו, שוב לא היו יכולים להאיר בארץ ישראל, משום שבהתחזק שלטון הרשע פורסם קלסטרן של רבי מאיר בשער רומי. רבי יוחנן, שמאוחר יותר פעל להחזיר לארץ ישראל את מעמדה כמרכז התורה, היה נאלץ להודות שהתורה היא של חכמי בבל ולא – כפי שחשב תחילה – של חכמי ארץ ישראל³⁹. הסיבה לכישלון מאמציו הייתה הניתוק שיצרה הגלות בין התורה שכלליותה מורגשת בטבע של ארץ ישראל לבין מקורו של הכלל שהוא עמוק מהכלל עצמו.

לימוד התורה, שבארץ ישראל מאירה מן החיים בכללותם ומהאוויר שלה, שונה מלימודה בחוץ לארץ: "המדרגה של הבנת הכללים וכללי הכללים, והפרטים בהצעותיהם יהיו נסמכים עימם – זאת היא המידה המיוחדת של תורת ארץ ישראל... לבא אל עמקי תורה מלמעלה למטה, מן הכללים אל הפרטים"⁴⁰. אך בלימוד מן הכללים אל הפרטים קיימת סכנה שהכלל, בקנאות המאפיינת כללים אוניברסליים, יפעל לבטל את אותם הפרטים ש"יצאו מן הכלל כדי ללמד על דבר חדש"⁴¹ על ידי החזרתם לכלל בעל כורחם, בטרם עת. "כל גילוי רוח כללי – לפי התגברות הכללות שבו כך הוודאות מתחזקת בקרבו, ולפי מידת וודאותו, כשם שאינו נותן מקום לספק, כך איננו מוותר את זכותו לאחרים לשתפם עמו; הכלליות, הוודאות והייחוד תלויים הם זה בזה"⁴².

יכולת הכלל להכיל פרטים שלא רק מלמדים על גוונים שבתוכו אלא גם משנים על ידי הבנתם את הבנת הכלל כולו, מותנית ביכולתו של הכלל עצמו להתעלות ובכך להרחיב את היקפו:

כשהדבר החדש הזה בוקע, אז הכלל, עם כל תעצומות עוזו, נחשב ירוד ומוגבל לגבי אור חדש... ואם אנחנו רוצים סוף כל סוף לקבל איזה מושג

39. בבא קמא ק"ז, ב.

40. אורות התורה יג: ו.

41. ספרא, ברייתא דרבי ישמעאל פר' א. ראה אנציקלופדיה תלמודית כרך ו טור תשכח.

42. אורות, זרעונים פרק ו, למלחמת הדעות והאמונות, עמ' קל.

ואיזו השפעה מן האור החדש הזה, העומד גם למעלה מכל תוכן של הכלל, אי אפשר לנו להורידו ולהחזירנו לכללו. ואם כי מבלעדי הכלל אין לנו תפיסה רעיונית וקל וחומר מעשית, צריכים אנחנו שהשביל הזה יעשה על ידי מקורו של האור של כל החיים, של כל הקהילות, שאז במגע הקודש הזה גם עצם תעצומתו של הכלל היא מתעלה... עד שהוא מחזיר גם את הדבר החדש והעליון, שיצא מן הכלל⁴³.

מכיוון שמגמת הגלות היא לצמצם, כל עוד נגזר עלינו קיומה, את החיים הכלליים של עם ישראל בארץ, היא מנתקת אותם ממקור הכללות כדי למנוע את הרחבתם. חיי הקדושה בארץ אפפו את רבי יוחנן, אך בהעדר היכולת לשאוב לתוכם תוספת שפע ממקור הכלל, רבי יוחנן בקנאותו לכלל הסתער על ריש לקיש – אותו "ליסטים"⁴⁴ בתורה שאחזו בחרב שכלו החד לנתח ולתקוף, להקשות עשרים וארבע קושיות על כל הלכה והלכה ששמע מפיו של רבי יוחנן⁴⁵. מכיוון שהשער אל מקור הכלל היה נעול בפניו, גם כל אפשרות להתרחבות הייתה חסומה, ורבי יוחנן לא היה יכול לחדש את הכלל ולהחזיר אליו את ריש לקיש. אך השארת ריש לקיש לידו כפרט העומד מחוץ לכלל הייתה פוגעת באופיים הכללי והמקיף של חיי התורה בארץ, ובחסינות מפני כוחות הפירוד שחיים אלה העניקו לחוסים בהם, כמים המכסים את הדג מכל עבריו⁴⁶.

מכיוון שהתפקיד שמילא ריש לקיש היה נחוץ לחיים הבריאים של הכלל – הכלל צריך לפרט⁴⁷ – מותו של ריש לקיש הביאה גם למותו של רבי יוחנן. אחותו של רבי יוחנן שהייתה נשואה לריש לקיש, וחיברה בכך גם בין הכלל לבין הפרט המבזהיר והמחדש אותו, פעלה ללא הועיל לשמור את מפעל התורה, שכדי להצליח היה חייב להיות משותף לשניהם. לימוד מהכלל אל הפרט ללא זיקה למקור הכלל שתחזיר לכלל את הפרטים ה"סוררים", הוא לימוד מ"למעלה למטה" ללא השלמה "מלמטה למעלה" הנחוצה להצלחתו. "מחפש הוא הרצון המקודש את מקור הכלל שהוא עוד יותר נישא, יותר נשגב, מעצמותו של הכלל"⁴⁸. חיפוש זה, ככל "חיפוש", הוא

43. עולת ראייה ח"א עמ' קפג ד"ה כל דבר שהיה בכלל ויצא לדון בדבר החדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו במפורש.

44. האשמתו של רבי יוחנן כלפי ריש לקיש בבבא מציעא פד, א.

45. בבא מציעא שם.

46. בבבא מציעא שם כהסבר לחסינותם של בני יוסף מפני עין הרע.

47. ספרא, ברייתא דרבי ישמעאל פר' א. ראה אנציקלופדיה תלמודית כרך ו טור תשכח.

48. עולת ראייה ח"א עמ' קפג ד"ה כל דבר שהיה בכלל ויצא לדון בדבר החדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו במפורש.

מלמטה למעלה מתוך החסר – הפרט מחפש את מקומו בכלל, והכלל פונה למעלה הוא אל מקורו כדי להוריד את השפע שיאפשר לו לגדול עד שיכיל את פרטיו.

אמנם, אף התשוקה של הפרטים לכלל שלהם, ושל האדם בארץ להתעלות ולהשלים את עצמו, ירדה אליהם מלמעלה בתהליך זכרי – הקדוש־ברוך־הוא קבע אותה בשורש העולם הנברא, ומשם היא מתפשטת ויורדת אל הפרטים. לדוגמה: תשוקת האבות לאידיאלים השלמים שאפיינו אותם – "חסד משפט וצדקה"⁴⁹, הועברה לכללות האומה באמצעות בנימין, הצדיק התחתון, שהשלים בכך את תפקידו של יוסף, הצדיק העליון שדרכו הועברו לאומה האידיאלים עצמם⁵⁰. ללא קליטתם את התשוקה של האבות לא היו הבנים – כל אחד בעתו ועל פי תכונותיו הפרטיות – מסוגלים לאמץ את האידיאלים של האבות מתוך רצון. תשוקתו של דוד המלך לשלמות הייתה גלומה כאידיאל בשורש המלכות – באביו ישי, וירדה עם דוד אל גיא המציאות הארצית החסרה.

אך התהליך הזכרי מתרחש כולו בתוך המסגרת השכלית: התפשטות האידיאל העליון מלמעלה עד לגילוייו בארץ איננה חורגת אף בתחילתה מגבולותיה של מסגרת זו⁵¹. לעומת זאת, המסגרת כולה, על כל התהליכים המתרחשים בתוכה, מתחברת מלמטה למעלה, בתשוקה נקבית, אל הקדוש־ברוך־הוא שמעבר לכל מסגרת. תפקידה של המסגרת כולה הוא להצביע על מציאותו של מה שמעבר למסגרת, מעבר לשכל ומושגיו, מבלי להגדירו⁵². כותב הרב קוק:

אין לדון... את ההוויה כולה מצד ייחוסה החלקי. כלומר על דבר היחס שיש בין חלק אחד ממנו לחברו⁵³, כי לא בזה ימצאו הערכים האמתיים שלה כי אם

49. מורה נבוכים ג: נא, נג, נד.

50. שמועות ראה פרשת מקץ תר"צ עמ' צח, פרשת ויגש תרצ"ב עמ' קכה, שם מוסברת תכונתו של בנימין כצדיק תחתון: "נקרא צדיק תחתון משום שחפץ להרים את רצון התחתון אל השכל". ושם בעמ' קכו "בנימין חפץ את הצמצום לכן גביע של יוסף נכנס לאמתחתו של בנימין בהעלמה לחבר צדיק עליון עם צדיק תחתון". ראה זוהר ח"א קמו, ב.

51. ראה קל"ח פתחי חכמה פתח א. הרמח"ל, בכתבו שם על "חכמת האמת" ה"מראה אמיתת האמונה", "להבין כל מה שנברא או נעשה בעולם איך יוצא מן הרצון העליון" (השווה לדברי הרמב"ם במורה נבוכים א: לח) קובע ש"אין אנו מדברים.... כלל" על "בעל הרצון". ראה להלן הערה 53.

52. ראה בספרנו מנפת צוף ח"א עמ' 268. וראה מורה נבוכים א: ב (בסופו) שבחו של הרמב"ם ל"בעל הרצון". ראה שו"ת הריב"ש סי' קנז; רמח"ל קל"ח פתחי חכמה פתח קד בסוד "אשת חיל עטרת בעלה"; אדיר במרום ח"א עמ' צו.

53. ראה מורה נבוכים א: נד. הדעת שזכה בה משה רבנו כשנענתה בקשתו: "הודעני נא את דרכך" (שמות לג יג) הייתה "שישיג טבעם והקשרם קצתם בקצת" של ההנהגה האלוהית בכל נברא. על

עיקר דינה הפנימי הוא בדבר ייחוסה הכללי של כולה וכל חלקיה אל השלמות האלוהית, שהוא הוא הדבר היותר נכבד והיותר ראוי לייסד עליו את היסוד של ההוויה כולה⁵⁴.

התהליך מלמעלה למטה הזכרי, המשליט דעות ומידות קדושות בארץ להנהגתה ומכשיר בכך את המסגרת למלא את ייעודה, פועל בתוך תהליך רחב יותר של פנייה אל-על לשורש הנעלם של כל הדעות והמידות⁵⁵. דעת ה', חיבור האדם אל המידות האלוהיות בתוך הממד השכלי, מכוונת את כמיהתו לבלתי מוגדר שמעבר לכל השגה שכלית חיובית. המשנה, הברייתא, הספרי והספרא – מקור כל הוראת החכמים בתורה שבעל פה – שורשם בתורתו של רבי עקיבא⁵⁶ שחתר באמצעות תורה זו, מתוך תשוקה ומתוך יראה⁵⁷ וביזמת אשתו⁵⁸ אל עבר מה שאיננו ניתן להשגה. תורה זו היא המענה לַעֲשׂוֹ, שמתוך דבקותו במוחלט שמעבר לכל הגדרה – דבקות שספג בבית יצחק – בז לכל ערכיו המוגבלים של העולם הנברא. רבי עקיבא גילה – בתורתו השואפת אל הנעלם מתוך המוגדר – שמשמעותם של ערכיו המוגדרים של העולם חורגת

השפעת החכמה האלוהית כותב הרמב"ם: "חלקי הפעולות הטבעיות כולם מתוקנות, מסודרות, נקשרות קצתם בקצתם" (מורה נבוכים ג: כה). לעומת זאת, כשבוחנים את תכליתו של העולם כולו כיחידה אחת מול האלוה – "מה תכלית מציאות העולם בכללו?" (מורה נבוכים שם) מגיעים למסקנה "בעל כרחם... כמאמר כל מי שיאמר בחידוש העולם: שכן רצה האלוה ולא לעילה אחרת" (מורה נבוכים שם). לדבריו, הטועים השוללים קיומה של חכמה אלוהית "ימשיכו זה בחלקי העולם כולו". השווה ל"נחמת ישראל", מאמרי רביה ח"ב עמ' 280: "נתחלף בין אי-האפשרות לבקש תכלית כללית אל המציאות לבקשת תכלית חלקית ביחס אל הכלל". "האלוה לא ייגדר" (מורה נבוכים א: נב) – מהותו היא מעבר לשכל ומושגיו. אף השגת הרצון האלוהי כפי שהוא – אף שרצון הוא מושג שכלי – נמנעת בגין אינסופיותו מן האדם החי. הוא מסוגל להשכיל רק מה "נתחייב מרצוני" (מורה נבוכים א: לח; ראה מורה נבוכים ג: יג). דבקות האדם ברצון האלוהי מתבטאת בבקשת משה "הראני נא את כבודך" (שמות לג יח; ראה מורה נבוכים א: נד; ג: יג).

54. אורות הקודש ח"ב התעלות העולם פרק יז, עמ' תקלב.

55. התארים השוללים, שאותם משבח הרמב"ם (מורה נבוכים א: נח-נט), הם תארים שוללים של "מַעֲבָר" המפנים את השכל אל מעבר למדרגות ההתגלות כולן המתוארות בתארים החיוביים. לכן התארים החיוביים כלולים בתארים השוללים. השם המפורש, שהוא השם של התארים השוללים, כולל בתוכו את השמות האלוהיים המבוססים על תארי החיוב – ראה בספרנו מנפת צוף ח"א פרק טז עמ' 212-229.

56. סנהדרין פו, א.

57. ראה של"ה, עשרה מאמרות מאמר שלישי ורביעי אותיות קנד-קס.

58. ראה תניא לקוטי אמרים פרק מג: "אהבה נקראת 'איש' וזכר... 'ראשה' יראת ה' (משלי לא ל)."

מגבולותיו ומעוגנת במוחלטות. בכך השיב את קטיעא בר שלום, מצאצאיו של עשו הרשע, לחיק הקדושה שממנה יצא עשו⁵⁹.

התשוקה מלמטה לדעת אלוהים ולקרבתו, להארה מלמעלה, היא יסוד התורה בעם ישראל. אך בימינו, העמדתה בפועל במקום הראוי לה נתקלת במכשולים שמקורם בתרבות עכשווית המזלזלת בצד הנקבי של האדם. תרבות זו מתגמלת בכסף ובכבוד את העשייה הזכרית שבה האדם שולט מלמעלה למטה על סביבתו (בין לטוב בין לרע), אך מבטלת את ערכה של הפנייה של האדם מתוך הכרת החסר שבו לקבל שלמות בהשראה מלמעלה. זאת, גם כשפנייה זו אינה מלווה בפסיביות אלא בעשייה רבה – בבניין מסגרות וכלים המתאימים לקליטת השלמות כשתבוא.

דוגמה לכך היא שאשה המקדישה את חכמתה וכישרונותיה להקמת משפחה ובית – מסגרת היסוד לכל חברה שבלעדיה אין מדינה⁶⁰, זוכה בתרבות הכללית לפחות הערכה מאשה אחרת שמשקיעה את רוב זמנה ויכולותיה לשיווק מוצרי מותרות ומשאירה את גידול ילדיה לזרים. מגיל צעיר יודעת אשה שהצלחתה תימדד בסרגל זכרי.

גם בחוגים יותר תורניים נדמה שהצד הנשי איננו זוכה להערכה הראויה לו. יראת שמים – שיסודה בהכרת האדם את החסר שלו ושל המסגרות שהוא בנה, שמתוכה הוא מייחל להשלמה מלמעלה שבלעדיה מסגרות אלו הן קליפות ללא לב⁶¹ – אינה זוכה להערכה המועננת לבקיאיות או לחריפות תורנית, גם כשאין ניכרת בהן תשוקה לקרבת אלוהים. נחיצותה של תפילה – המבוססת על ידיעתו של האדם שהוא "רש" ששלמותו תבוא מלמעלה⁶² – איננה מובנת מאליה בטבעיות המתבקשת.

59. ראה במאמר "על גבול המוגדר והבלתי־מוגדר: ממה התעשר רבי עקיבא?"

60. מורה נבוכים ג: מא.

61. על משקל דברי הרמב"ם מורה נבוכים א: עא.

62. ליקוטי הלכות לרבי נתן מברסלב, הלכות לא ילבש, הלכה ב. ראה ספר המצוות ל"ת מ. עובדי עבודה זרה טשטשו את זהותם המינית משום שראו אותה כמשועבדת למערכת הכוכבים והמזלות, ללא ערך המורש בעבודת אלוה אחד שמעל לכוכבים. לעומתם בעבודת ה', אף שאיש מתפלל לשלמות מלמעלה – פעולה שיש לה אופי נשי לדברי רבי נתן, ואף שגם אשה לוחמת נגד עוול ויצר הרע – מלחמה שלדבריו היא פעולה זכרית, דווקא הגבר מצווה בתפילה בציבור שיש לה פן חיצוני בעוד "כל כבודה בת מלך פנימה" (תהלים מה יד). אשה לוחמת ביד האהל ולא בחרב (שופטים ד כא ותרגום יונתן שם; רש"י נזיר נט, א; כל זה כששיקולי פיקוח נפש אינם מחייבים שימוש בחרב דווקא – ראה שו"ת אגרות משה א"ח ד סי' עה). הגב' אביטל שרנסקי לחמה בתקיפות בעריצי עולם מבלי לאבד את זהותה כאשה העומדת על שחרור בעלה

כי אכן ההכרה של האדם שהוא עומד מול ה' מעוררת בו בטבעיות יראת שמים: "אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לכדו בכיתו, כשיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול... כל שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקדוש־ברוך־הוא, אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה מעשיו"⁶³. לימוד תורה שלא מתוך יראת שמים הוא לימוד המעלים עין מן הקשר הנוצר עם נותן התורה, שביטא את רצונו ואת חכמתו בתורה שהוא נתן⁶⁴. כשלמד רואה את התורה כאילו היא מנותקת ממקורה המחייבה אותה, גם החינוכיות של לימודו – יכולתו להגדיל תורה ממקורה, לוקה. זאת משום שהשגתנו את התורה מתחדשת רק בפנייתנו אל־על למקור התורה, למה שמעבר להשגה שכלית.

אמנם אין ללמוד צורך בהארת אלוהים כדי שיבין את משמעותן הפשוטה של המילים⁶⁵. אך גם בשלביו הראשונים, לימוד שתכליתו היא להגיע ל"והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצוותיך"⁶⁶ יהיה שונה מלימוד המתכחש לקיומה של קומה נוספת זו. בבירור ההלכה למעשה ישאף הלומד להבנת עומק הסברה ההלכתי – "ותן בליבנו להבין ולהשכיל ללמוד וללמד לשמור לעשות ולקיים" – כדי שבהמשך תשמש הבנה זו כלי הראוי להארת ה'. השכלתו תכוון לדעת ה' ולקרבתו⁶⁷ המושגות בהזדהות עם חכמתו ועם מידותיו:

והיה כאשר תשיג האלוה ומעשיו כפי מה שישכלהו השכל, אחר כן תתחיל להימסר אליו ותשתדל להתקרב לו ותחזק הדיבוק אשר בינך ובינו, והוא השכל, אמר: "אתה הראת לדעת וגו'", ואמר: "וידעת היום והשבות אל לבבך וגו'", ואמר: "דעו כי ה' הוא האלוהים"... הנה התבאר כי הכוונה אחר ההשגה היא להימסר אליו, ולהשים המחשבה השכלית בחשקו תמיד⁶⁸.

נתן ועל זכותה להקים משפחה כחלק מהמאבק הכללי על אסירי ציון. השוני בין איש לאשה נשמר גם כששניהם עוסקים בפעולות הנושאות אופי נשי או זכרי.

63. רמ"א אר"ח א: א על משקל דברי הרמב"ם במורה נבוכים ג: נב בשינוי לשון המתחייב מהשינוי שהתחולל במשמעות המילה "שכל" מאז תקופתו של הרמב"ם.

64. ראה בראשית רבה יז: ה: "נובלות חכמה של מעלה, תורה"; שבת קה, א; תפארת ישראל פרק יא.

65. ראה במאמר "על גבול המוגדר והבלתי־מוגדר: ממה התעשר רבי עקיבא?" בהערה 80.

66. ראה פתיחת השל"ה לתורת אדם אות יג; הקדמה לספרא דצניעותא מאת הרב יעקב משה בן אברהם בן הגר"א; שפת אמת עה"ת פרשת בא תרמ"ח.

67. מורה נבוכים א: נד.

68. מורה נבוכים ג: נא.

תלמיד חכם, ועל אחת כמה וכמה רב שהוסמך לפסוק הלכה (המסוגל לכך מבחינת הזמן והכישרון העומדים לרשותו), לא יסתפק בשינון מסקנותיהם של גדולי דורו או בסידור מעין-טבלאי של דעות הקדמונים, מבלי לעמול ולרדת לשורשם של הדעות ושל חילוקי הדעות – לא בבירור סוציולוגי והיסטורי – אלא בבירור, מתוך המקורות, של עקרונות ההלכה ועקרונות עקרונותיה, עד למקום שידו מגעת.

שבנו ארצה, ושוב תלמידי חכמים שוחים במי הירדן, כפי ששחו בו רבי יוחנן וריש לקיש. ארץ ישראל חוזרת למעמדה הטבעי כמרכז התורה. פדה ה' את השבויה והיא חוזרת למקומה, כאן תהיה טהרתה מלאה. הוסר המחסום שמנע בגלותנו הארוכה מן התורה הכללית, הנתמכת בטבע הקדוש של ארץ ישראל, להתחבר עם מקור הכלל. בלימוד מן הכלל אל הפרטים המאפיין את לימוד התורה בארץ ישראל (לימוד הדומה למחקר שעורך משורר הבוחן את שירתו, כדי לגלות בה את פרטי החכמה שבהם השתמש באופן אינטואיטיבי עוד בטרם הכירה לפרטיה), כל גילוי של "פרט שיצא מן הכלל ללמד על הדבר החדש" יעורר גם מתח אך גם שמחה של ציפייה. פרט כזה יפנה את הכלל אל מקורו – יפתח את לב המשורר להגיגי נשמתו – כדי לקלוט מלמעלה תוספת חיים וקדושה טבעית שתאפשר לפרט ה"גולה" לשוב אל כללו, כיוון שמילא את ייעודו. תהליך אחד מתרחש במקביל בשתי רמות: ברמה התורנית, הפרטים שיצאו מן הכלל שלהם ללמד על דבר חדש חוזרים אליו בהאיר ה' על הכלל; ברמה המדינית, הגולים חוזרים מארצות פזוריהם בשוב ה' ציון:

קוֹל צִפְיָהּ נִשְׂאוּ קוֹל יִחְדּוּ יִרְנְנוּ כִּי עֵין בְּעֵין יֵרְאוּ בְּשׁוּב ה' צִיּוֹן (ישעיהו נב ח)⁶⁹.

69. ראה אורות, אורות ישראל ה: יב עמ' קנז.

מפתח מקורות

		פסוקים	
		בראשית	
	יהושע	ב א	א ב 116,87
	ד ט 160	יב יב 141	א ג 85
	י יב 142	כא יד 26	א י 85
	שופטים	כב ו 190	ב כב 206
	א ב 160	כח ח 191	ג טז 218
	ד כא 236	כג כא 120	ג כא 134
	שמואל	כה לט 71	ז יא 75
	א' ט ב 46	כו לה 72	ח טז 215
	א' י כד 48	כט כח 82	יח כה 220
23	א' טז א	לג יג 234	כה כח 125
	א' טז יב	לג יח 235,128	כה לב 108
	60	לג כג 155,128	כז יט 125
59	א' טז יח	לה כה 206	כה לד 109
	א' יח כג		כח יב 42
	229,48,45	ויקרא	לא מב, נג 107
21	א' כה	ב א 251	לד א 124
		יא י 251	לד ג 122
	א' כה	במדבר	לד כא 122
		יב ח 1	לז ב 170,169
	19	יד א 142	לח טו 49
17	א' כה כ-לה	דברים	לט ו 158
19	א' כה כ	ד ח 27,26,25	מא לב 216
36	א' כה כו	יא כד 60	מב ח 180
38	א' כה כט	יז ח 32	מג כט 168
37	א' כה לא	כא כג 133	מח טז 159,151
36,19	א' כה לג	כג טז 26	מט ט 122
	ב' ב ד 36	כח מו 143	מט כב 159,151
	ב' ב ט 36	לב ח 39	
	ב' ג ג 27	לג יב 174	
	ב' ו טז 47	לד יב 142	
	ב' ו כב 49,45		

136	קד לה	ג יד	49	ב' ז ט
206	קה ח	ט כג	22	ב' ז יב
115	קה, ט	יד ט	69	ב' י ב
4	קיט יח	מט יא	69	ב' י ד
76	קיט נד	יחזקאל	229, 57	ב' יא ב
60, 52	קיט קכו	כה יד	43	ב' יב א-ט
132, 131	קמה ט	לו יז	57	ב' יב א
	משלי	לו יז-כ	229, 56, 44	ב' יב ג
2	א ט	לז כה	44	ב' יב ד
42	א יז	הושע	45	ב' יב ה
42	א כ	יב יא	70	ב' יב ט
208, 205	ג יט	עובדיה	70, 45	ב' יב יג
93	ח כב	א יח	69	ב' יב ל
104, 93	ט א	חבקוק	63	ב' יג ט
206	יד א	ג ב	23	ב' כ א
55	יח כג	זכריה	23	ב' כג א
28	כז יא	בי	138	ב' כג ה
35	כט ד	יג ח		מלכים
235, 99	לא, ל	יד ט	63	א' א לג
	איוב	מלאכי	210	א' ג טז
89	כח י	א ה	209	א' ה ט
205	לג לג	ב ז	213	א' ה י
	רות	תהילים	63	א' טו ה
49	ג ז	ה ז	217	א' יזו
132, 131	ג יג	יט י	217	א' יח א
	איכה	כו ב	160	ב' ה טו
228, 148, 135, 88	ג ו	לא כ		ישעיהו
	קהלת	לו י	199, 197	ב ג
215	ז כג	מה יד	165	ה יד
205, 203	ז כח	236	59	יא ג
184	י ה	נאו ו	229	יא ט
225, 5	יב י	נא טז	75	יז יב
107	יב יג	פד ז	25	ל כו
	דניאל	פה נט	202	לה י
106	ב לג-לד	פט לח	238	נב ח
	דברי הימים	פט כא	223, 214	ס כב
115	א' טז טז	צז יא		ירמיהו
			140	ב יג

206, 42	ס, ב	218	סב, א	23	א' כט כג
140	סט, ב	199	סג, א-ב		
	סוכה		שבת		משנה
75, 65	נב, א	220	י, א		פאה
75	נג, א-ב	211	יב, א	220, 209	ח: ט
75	נג, א	139	לג, ב		שבת
	תענית	214	נד, ב	209	י: א
108	י, א	230, 38, 31, 24	נה, ב		חגיגה
	מגילה	159, 70, 62	נו, א	94, 16	א: ח
44	יג, א	202	סה, ב		כתובות
26, 19, 17	יד, א-ב	47	נט, ב	198, 188	א: ו
226	יד, ב	212	פא, א	183	ב: ה
12	כד, ב	108	פט, א		סנהדרין
	מועד קטן	109	פט, ב	133	ו: ה
200, 183	יח, א	237	קה, א		אבות
200	כז, ב	134	קטז, ב	130	ו: ה
	חגיגה	155	קיח, ב	129	ב: ח-ט
198, 116	יב, א	154	קכ, ב		עדות
146, 144	טו, א		עירובין	188, 186	ג: ו
132, 131, 126	טז, ב	137, 128, 127	יג, ב		כלים
97	יח, ב	166	יט, א	163	יד: ה
131	כז, א	2	סג, א		
	יבמות	121	נגב, ב		
168	מז, ב	138	נג, ב-נד, א		
68	סג, א		פסחים		
71	עז, א	30	ג, ב		ברכות
180	פח, א	97	מט, ב	28	ד, א
193	פח, ב	226, 149, 148	סב, ב	171	ה, ב
188	ק"ז, ב	54, 50	קיז, ב	217	ז, ב
	כתובות		ראש השנה	223	ח, א
185	יב, ב	51	יז, ב	136, 51	י, א
185	כב, א	199	כה, א	157, 95, 52	יז, א
226, 187, 184	כג, א		יומא	184	יח, ב
97	סב, ב-סג, א	160	ט, א	110	מ, ב
100, 94	סב, ב	157	כא, ב	42	נו, א
98, 95, 94	סג, א	49, 47	כב, ב	31	ס, א
155	קד, א	72	לג, ב	227, 99, 86	סא, ב

הוריות	טו, א 2	נדרים
יג, ב 211	יז, א 56	ג, א 98, 97, 95, 80, 79
זבחים	עה, א 148, 12	228, 226
סכ, ב 219	ק, ב 229, 90, 74	סוטה
קיח, ב 170, 169	קז, ב 172	ה, א 229, 56
מנחות	קטז, א 172, 171	יב, א 227, 96
כט, א 156	קלג, ב 214	כ, ב 32
כט, ב 94, 84	סנהדרין	כא, א 95
חולין	ה, ב 38	לה, א 160, 76
כז, ב 117	כד, א 180, 179, 161	לו, ב 169
צד, א 121	כד, ב 148	גטין
קה, ב 213, 212	לו, א 19	לד, ב 168
קכד, א 214	לח, א 104	מה, א 226, 203
ערכין	לח, ב 144, 142, 114	נו, א 125, 97
כט, א 102	149	נו, ב 41
תמורה	מו, א 133	סז, א 100
טז, א 148	סז, א 212	קידושין
נידה	פז, א 130, 125, 95, 85	יב, ב 187
כ, ב 33	235, 228, 226	לא, א 2
מה, ב 206	צג, ב 59	פ, ב 225, 139, 120
עא, א 32	צו, ב 89	בבא קמא
	קז, א 65, 62, 58, 46	טו, ב 194
	קז, ב 64	כז, ב 194
	קיא, א 165	קיו, א 178, 154
	מכות	קיו, ב 232, 177
	יא, א 75	בבא מציעא
כלאים	שבועות	לו, ב 154
ח: ב 63	ל, ב 42	סו, א 214, 209
תרומות	עבודה זרה	סח, ב 214
ח: ד 166	ד, ב - ה, א 50	פד, א 160, 159, 158
ביכורים	ה, א 89	172, 167, 164, 163, 162
ג: ג 195	י, ב 115, 82	233, 175
ביצה	יז, ב - יח, א 123	פה, ב - פז, א 194
ה: ב 173, 155, 128	יח, א 124, 122	קז, ב 173, 172
חגיגה	יח, ב 146	בבא בתרא
א 32	מד, א 72, 71	יב, א 11
א: ד 191		יב, א - יב, ב 90
ב: א 147, 134, 131		

תלמוד ירושלמי

ר, א 27	ו: ד 149	יבמות
רסא, א 29	יז: ה (ומהרז"ו שם)	י: ג 188
ח"ב	237, 115, 110	כתובות
מב, ב 104	כ: יב 135, 134, 127	ב: ב 188
קו, ב 70	מא: ד 68, 66	ב: ו 185
קז, א 76, 71, 66, 46	מד: יז 115, 110	נדרים
קטו, ב 93	סג: ח 60	י 32
קלט, א 27	סח: יב 42	י: ח 191
קעה, ב 23	עו: ט 125	קידושין
רסה, א 45	פו: ו 44	ד: יא 212
ח"ג	ק: ט 159	סנהדרין
עח, ב 46	שמות רבה	ב: ג 22
עח, ב 65	לב: ג 142	י: ב 75
קכח, א (אד"ר) 60, 52	ויקרא רבה	
102, 100	ב: א 205	
קלד, ב (אד"ר) 176	ט: ג 220	
רב, ב 174	במדבר רבה	
רכג, א (רע"מ) 209	יט: ו 92, 89	סופרים
רנו, ב (רע"מ) 208	שיר השירים רבה	טו: ז 212
רעד, א (רע"מ) 56	א: ח 6	
רפט, ב (אד"ז) 176	קהלת רבה	
שב, א 76	ז: א [כח] 205	
תנחומא	206	
נח טו 216	איכה רבה (בובר)	
משפטים יח 143	ג [כ] 196	
מדרש הגדול	פסיקתא דרב כהנא	
דברים ג כג 56	פיסקא ד – פרה אדומה	
מדרש שמואל	215, 213	
כג: י 21	זו	
לקח טוב	ח"א	
שמות יד 121	צב, ב 27	
מדרש תנאים	קח, ב-קט, ב (סתורי תורה)	
דברים ג כג 56	69	
ילקוט שמעוני	קז, א 75	
מלכים א': קעה 215	קלח, א 75	
מלאכי: תקפח 121	קמו, ב 234, 175, 169	
	קנ	
	במדבר קנ 92	
	דברים נא 60, 59	
	בראשית רבה	
	ג: ה 85	
	ד: ו 86	

מסכתות קטנות

סופרים

טו: ז 212

תוספתא

כלאים

ה: ו 63

מדרשי חז"ל

מכילתא דרשב"י

כב 191

ספרא

ברייתא דרבי ישמעאל א
162, 164, 174, 232,

233

ספרי

במדבר קנ 92
דברים נא 60, 59

בראשית רבה

ג: ה 85

ד: ו 86

חידושי הרמב"ן	בבא מציעא פד, א	מדרש שכל טוב
בבא בתרא יב, א	176, 159	בראשית מט
12	בבא מציעא צו, ב	25
תוספות הרא"ש	192	תיקוני זוהר
19 יבמות קט, ב	19 סנהדרין לו, א	הקדמה, יד, ב
ר"ן (על הרי"ף)	85 סנהדרין פו, א	143
193 גטין מט, ב	59 סנהדרין צג, ב	26 הקדמה, יז, ב
,81, 80 נדרים נ, א	164 סנהדרין צו, א	144 תיקון סט
101	165 סנהדרין קיא, א	זוהר חדש
חידושי הר"ן	105 ע"ז י, ב	208 רות לח, ב
20 סנהדרין לו, א	115	
נימוקי יוסף (על הרי"ף)	124 ע"ז יח, א	מפרשי הגמרא
193 יבמות כח, א	120 ע"ז יח, ב	רש"י
מהרש"א	226	ברכות סג, א-ב
חידושי הלכות	ע"ז ל, ב	199
89 נדרים נא, א	27	27, 24 שבת נה, ב
חידושי אגדות	72 מד, א	70 שבת נא, ו
128 עירובין יג, ב	211 הוריות יג, ב	65 סוכה נב, א
149 פסחים סב, ב	121 חולין צד, א	33, 17 מגילה יד, א
144 חגיגה יד, ב	223 חולין קה, ב	36 מגילה יד, ב
127 חגיגה טו, ב	תוספות	38 חגיגה יג, א
,83 עבודה זרה י, ב	מגילה יד, ב	143 חגיגה טו, א
114, 106	18, 20	125 חגיגה טו, ב
מאירי	144 חגיגה טו, א	131
60 גטין ח, א	142 יבמות טז, ב	95 כתובות סג, א
130 הקדמה לאבות	187 כתובות לו, ב	214 כתובות צד, ב
שיטה מקובצת	97 כתובות סב, ב	56 סוטה ה, א
101, 80 נדרים נ, א	96 כתובות סג, א	,81, 80 נדרים נ, א
פני יהושע	172 בבא מציעא קז, ב	103, 101, 95
48 קידושין עו, ב	3 בבא בתרא טו, א	נדרים נ, ב
מהרש"א	20, 19 סנהדרין לו, א	99 נדרים סד, ב
36, 18 מגילה יד, ב	12 עבודה זרה כח, ב	236 נזיר נט, א
בכור שור	רשב"ם	218 גטין מה, א
217 שבת כא, ב	214 בבא בתרא סה, ב	100 גטין סז, א
	214 בבא בתרא קלג, ב	41 בבא קמא צב, ב
	218	,154 בבא קמא קיז, א
	יד רמ"ה	178
	180 סנהדרין כד, א	בבא קמא קיז, ב
		177

איגרות הרמב"ם

ח"א, תחיית המתים
שע 143

משנה תורה

132 הקדמה
יסודי התורה
ד: ח-ט 7
ד: ח 130
ד: י, יג 144
ה: ה 21
תשובה
ח: ב 157
ח: ג 130
י: ו 227
קריאת שמע
שבת
יא: ג 211
חמץ ומצה
141 נוסח ההגדה
אישות
יא: ב 187
איסורי ביאה
ה: יב 33
יד: ג 115
יד: ד 115
יח: ב, ו 186
יח: יז 186, 187
יח: כב 187
שבועות
ו: יב 98
נדרים
יג: כג 93
יג: כד 93
ערכין וחרמין
ח: י 102

כתבי הרמב"ם

פירוש המשנה

ואפח

מכות

ג: יז 165

אבות

ג: יז 8

כריתות

א: א 22

הקדמור (זילת)

למשנה

נג 227, 4, 3
נב 225, 154, 119, 13
לפרק חלק
קמה 21
קלד-קלה 225, 5
קלו 3

לאבות (שמונה פרקים)

א 138, 136, 8
ה 227
ז 72

ביאורי הרב שילת

רעא-רעב 56

ספר המצוות

שורשים

ד 413

עשה

קפח 114

לא תעשה

מ 236

יש"ש

גיטין ד: לא 116
חולין ח: יג 213,
223

ספר המקנה על קידושין

סו, א 186

עיון יעקב

גיטין מה, א 217

צל"ח

ברכות סג, ב 199

פסחים נו, א 145

טורי אבן

ר"ה יז, ב 51

מגילה יד, ב 20

חדושי חת"ס

סוכה לח, א 65

כתובות כז, ב 187

גיטין נט, ב 20

בית יעקב

כתובות כג, א 189

בן יהוידע

ע"ז יח, ב 121

מרומי שדה

מגילה יד, ב 19

מפרשי הירושלמי

פני משה

ביכורים ג: ג 195

ביצה ה: ב 155

קרבן העדה

כתובות ב: ו 184

111	נח-ס	איסורי ביאה ה: ב	191	מתנות עניים	
111	ס	איסורי ביאה ה: יב		ח: יב	204
111	סא	189, 32		תרומות	
227	סד	איסורי ביאה יח: יז, כא		א: ג	60
158, 156	סו	187		טומאת אוכלין	
236, 228, 88, 14, 2	עא	איסורי ביאה יח: יז		טז: יב	97
	ח"ב	197, 188		כלים	
117	ה	גר"א		ח: ב	163
116	י	כלים ב: ח	163	סנהדרין	
227, 8	יב	יד המלך		א: א-ב	196, 194
116, 66	ל	סנהדרין א: ו	60	ד: א-ב	190
142	לה			ד: ב	194
231, 201, 12	לו			ד: ד	194
9	לח			ד: ח	194, 32
27, 26	לט	פתיחה		ד: יד	194
83	מ	מהדורת אבן שמואל עמ' יא		ה: ח	195
1	מז	3		כד: ד	34
	ח"ג	מהדורת ר"י שילת עמ' י		מלכים	
139	ח	6		א: ז	22
216	ט	ח"א		ג: ח	34
235	יג	הקדמה	87	ג: י	34, 26
145	יז	א-ב	7	ה: ג	229, 74
3	כב	ב	234, 205	ח: יא	115
235, 113	כה	טו	113		
212	לז	לב	145, 75		
26	לט	לד	220, 206		
236	מא	לה	2		
231	מג	לז	128		
115	מו	לח	235, 234, 128		
220, 114	מט	לט	227, 206		
114	נ	מ	116		
32	נא-נד	מו	13, 11, 1		
234	נא, נג, נד	נ	113, 4		
143, 115, 113, 111	נא	נב	235		
237, 226	נא	נד	234, 227, 128, 111		
237, 174, 113, 111	נב		237, 235		
220, 85, 27, 25	נג	נו-נח	227		
226, 111, 4	נד	נח-נט	235		
				נושאי כלים	
				כסף משנה	
				שבועות ו: יב	99
				משנה למלך	
				אסו"ב יח: א	186
				187	
				רדב"ז	
				מלכים ג: ח	22
				לחם משנה	
				סנהדרין ד: ח	191
				צפנת פענח	
				מילה א: ו	191

125	בראשית לב כג	שׁו"ת הרשב"א
124	בראשית לד א	ח"א קמח 51
171	בראשית לו לה	ח"א תצא 64
168	בראשית מג ט	ח"ג עד 230, 220
55	שמות טו ט	תורת המנחה (רבי יעקב סקילי מתלמידי הרשב"א)
141	שמות כג כא	תצוה: כח 60
31, 30	שמואל א' כה כ	שׁו"ת הריב"ש
32		קנז 234
36	שמואל א' כה כו	שעט 198, 189, 186
106	קהלת ז טו	שׁו"ת הרדב"ז
	רמב"ן עה"ת	ג: תר
107	בראשית לא מב	ז: כט 18
212	שמות ז יא	שׁו"ת מהרשד"ם
141	שמות יב יב	אבה"ע רלה 186
142	שמות כג, כ	שׁו"ת מהרלב"ח
143		קונטרס הסמיכה 195
97, 93	במדבר ל ג	קכו 18
200	דברים יד א	שׁו"ת מהריב"ל
212	דברים יח ט	ג: ט 116
	רד"ק	שׁו"ת תשב"ץ
44	שמואל ב' יב א	ג: ר 160
100	תהילים יח ב	שׁו"ת מהרש"ל
	ריקנטי	ג 213
72	שמות כו לה	
93	במדבר ל ג	
	רבנו בחיי	
93, 86	שמות כ כא	
141	דברים לג כה	
	147	
	אלשיך	
206	שמות כד יב	
142	יהושע ה ד	
	שמואל ב' יב א	
	48	
	כלי יקר	
	שמואל א' יז נא	
	48	

פרשני מורה הנבוכים

אברבנאל
פתיחה 7

ראשונים

מאמר לר"א בן הרמב"ם (נדפס בתחילת עין יעקב)
ד"ה 'החלק הרביעי'
3

ספר החינוך
תקז 60
אור זרוע

ח"א, סדר אלפא ביתא א
116

שערי אורה
שער א, י, א, 27
שער ה, מא, ב, 26

דרשות הר"ן
ד 143, 142
יא 35

כוזרי
ד: ה 14
ד: ו 13
ה: טז 178, 157

תורת הבית (הרמב"ן)
עניין האבלות 200

כתבי רמב"ן
כרך א
דרשה לקהלת
קפ 3

דרשות ר"י אבן שועיב
תרומה 72

פרשני המקרא

	תרגום יונתן
236	שופטים ד כא
207	קהלת ז כח
	תרגום ירושלמי
208	בראשית א א
	רש"י
85	בראשית א א
149	בראשית א טז

187	אבה"ע ז: יב	בראשית, ויגש תרע"ז	מלבי"ם
193	אבה"ע יז: לז	160	בראשית ח טז
193	אבה"ע יז: לט	וישב, מקץ, ויגש 169	שמואל א' טז א
192	חור"מ א: א	ויגש, תרע"ז 170	23
	חור"מ טו	במדבר, שבועות תר"ע	שמואל א' טז יב
	220	68	60
	ש"ך	דברים, שופטים תרע"א	שמואל א' כה כ
193	יור"ד לט: יד	60, 59	32
213	יור"ד קעט: א	שפת אמת	שמואל ב' ו כא
	פרי מגדים	ר"ה, תר"ס 159	48
98	א"א קנח: יד	כא, תרמ"ח 237	ישעיהו ב ח
	פתחי תשובה	אמור, תרמ"א 133	70
193	יור"ד לט: יז	ראה, תרל"ג 116	אור החיים
217	יור"ד רנב: ו	לב אריה (האשקי)	בראשית מט ט
	באור הלכה	וישלח: ד 125	נעם אלימק
129	אור"ח שלט: ג	משך חכמה	נשא 48
	שערי תשובה	דברים ו ג 157	דגל מחנה אפרים
	קפז: ג* 217		נשא 114
	בית שמואל	טור, בית יוסף, שולחן ערוך, ונושאי כליהם	בהעלותך 76
	ז: א 187	טור	אור המאיר
184	יז: קכד	חור"מ א 194	במדבר רות 208
193	לט: קכד	חור"מ עה 220	תולדות יצחק
188	קיז: קכא	בית יוסף	שמות כה לא 72
	חלקת מחוקק	חור"מ א 194, 193	אוהב ישראל
	יז: עח 193, 185	חור"מ טו	בראשית ב, י 209
	לח: עח 192	230	תזריע 149
	בית מאיר	שו"ע	מאור ושמש
	קנו: ה 186	אור"ח א: א 236	דברים, רמזי שמח"ת 100
	קצות החשן	אור"ח שלט: ג 129	נאות הדשא (לבעל אבני נזר)
	א: ג 195	יור"ד רמב: כב 120	ח"ג ק"ק
	א: ז 191	יור"ד רנב: ה 204	שם משמואל
	ג: א 192	אבה"ע ו: ח, ט 186	בראשית, חיי שרה תרע"ד
	נתיבות המשפט	אבה"ע ז: א 186	96
	א: א 193	אבה"ע ז: ו 187	
	א: ב 195		
	ג: א 192		

שערי יושר
 ו: ח 189, 187
חידושי ר"ש שקופ
 קונ' בענייני קנס א: ה
 191
חידושי הגרנ"ט
 כתובות ל 187,
 189
חזו"א
 יו"ד, הל' עכו"ם סט: א
 21
מרגליות הים
 סנהדרין לו, א 25, 22
 28
ערוך השולח
 או"ח תכו: ד 25
 יו"ד קפח: יא 33
 אבה"ע ז: א 187
 אבה"ע יז: קיט 189
הערות הגר"פ פערלא
לספר המצוות לרס"ג
 ח"ג שישים וחמש פרשיות,
 פרשה א 197
תורת האהל (הרב הרצוג)
 פו 35
אנצקלופדיה תלמודית
 ח"ו תשכח 174,
 233, 232
ברכת מרדכי
 כתובות לו: יז-יח 187

משפט כהן
 שסז 59
קול מבשר
 ח"ב: נ 48
אגרות משה
 או"ח ח"ד עה 236
 יו"ד ח"ב ס: ג 21
דברי מלביאל
 ח"א מח: א 33
דברי יציב
 אבה"ע לז 38
מנחת שלמה
 ח"א פה 191
בצל החכמה
 ח"ג קמ 196
ציץ אליעזר
 ח"ב, כג 60
 חט"ז נד: ג 196
אחרונים נגלה
דרוש וחידוש (רעק"א)
 כתובות 189
מנחת חינוך
 מב 189
 נא 592
פירוש הנצי"ב לספרי
 במדבר קנג 93
זרע חיים
 סימן ג 193
העמק שאלה על
השאלות (הוצאת מוסד
הרב קוק - עמודים)
 שלט 222
 שמ 222

אחרונים שו"ת

שו"ת שבות יעקב
 ח"א קלד 194
 ח"ב קיא 121
שו"ת חוות יאיר
 ריג 217
שו"ת רעק"א
 תנינא כח 38
שו"ת נודע ביהודה
 קמא אבה"ע סו 186,
 187
 תניינא יו"ד קנא 129
 תניינא אבה"ע כז 186
שו"ת חתם סופר
 יו"ד רמה 60
 ח"ד אבה"ע קל 193
 ח"ה אבה"ע קעז 192
קובץ תשובות
 יח 60
צמח צדק (ליובאוויטש)
 אבה"ע רצה 186
עין יצחק
 אבה"ע ח"ב ס 186
עזרת כהן
 יז 187
צפנת פענח (ווארשא)
 רצד 22
אבני נזר
 יו"ד שיב: נ 35
 יו"ד תנר 147
 אבה"ע קלה 187
תורה לשמה
 שסח 2
 שצז 211

אחרונים –

כתבי הארז"ל

אוצרות חיים

שער הנקודים: ד

170

שער הנקודים: ו

88

שער יעקב ולאח: א-ב

110

שער הארות זו"ן: ב

108

פרי עץ חיים

הקדמה לשער השבת א

38

שער הקדישין: ד

146, 129

איפה שלמה (על ספר

אוצרות חיים)

שער הנקודים: ו: ח

91

גלגולי נשמות לרמ"ע

מפאנו

אות ל [ב] 168

יפה שעה על האד"ר

קלא ב 176

כתבי מהר"ל מפראג (לפי

פרקים)

באר הגולה

באר ראשון: ה 12

באר שני: ב 26

באר רביעי: א 2

באר חמישי: א 10

באר שישי: ח 161

גבורות ה'

מב 116

ס 87, 61

תפארת ישראל

ג 95

ט 110

טו 123

יא 237

יח 103

כג 108

כד 140

לט 50

מ 116

מא 2

מב 138

סג 90, 88, 85, 84

סח 87

נצח ישראל

ב 140

ג 61

ה 95, 31

יד; כה 139

יז 148

יח 62

כד 147

לב 168

לג 51

לה 29

לז 160

לט 117

נא 39, 12

נד 96

נו 106

נתיבות עולם

ח"א

נתיב התורה: ח 126,

128

ח"ב

נתיב יראת ה': א 107

נתיב התשובה: ד 50

נתיב הזריזות: ב

101

נתיב הפרישות: ב 155

גור אר

בראשית: ג 117

בראשית: ח ז 216

בראשית: לה יז 171

ויקרא: יב ב 117

חידושי אגדות

ח"ב עג 170

ח"ג קנד-קנה 142

ח"ג קנה

149

ח"ג קצה 64

ח"ג רנב 51

ח"ג רנא

65

ח"ד מה 122

דרך חי

(לפי פרק ומשנה באבות)

ב: ט 129

ד: יד 72

ה: ב 131

ה: יז 61

ו: ז 90

נר מצו

יז 100

יט 106

אור חדש (לפי עמודים)

פב 116

קנ 217

קנג 217

של"ה (מהד' אייזנשטיין)

עשרה מאמרות מאמר ג-ד

235, 99

שער האותיות, צ', צניעות

218

פתח מט	שופטים, תורה אור	שער האותיות, ק', קדושת
144	114	האכילה 156
פתח קד 234, 52	וזאת הברכה, תורה אור י	תורת האדם, פתיחה
פתח קז 176	168	237
אדיר במרום	מאורות נתן	תורת האדם, בית ד
ח"א	ע: סט 52	134 קמא), רמב
יד 228, 88	נפש החיים	תורת האדם, בית דו
לט-מ 221, 216, 180	ב: יז 656	135 קמא), רמד
לט 221	תניי	תולדות אדם, פתיחה
צו 234, 57, 52	ליקוטי אמרים ד	175
קז 52	ליקוטי אמרים ד	תולדות אדם, השער הגדול
קמה-קמ 63	157, 110	שה 156
קמח 137	ליקוטי אמרים מג 235, 99	תולדות אדם, השער הגדול
קפב 223, 221, 218	ליקוטי אמרים נג	שנא, שנג 103
שיט-ש	158	תולדות אדם בית ישראל
228	קדושת לוי	קמא) צד 93
ח"ב	בראשית חיי שרה 217	תולדות אדם (קמא) בית
יב 48	ליקוטים 42	חכמה פ
כז 69	יושר דברי אמת	110
קיד-קטו 71	ליקוטים: ברכות סד, ב	פסחים, מצה שמורה רנג
פתחי חכמה ודעת	58	25
ג 58	ליקוטי הלכות	שבועות, תורה אור ריב
יא 85	הלכות לא ילבש, ב	89
צג 169	236	שבועות, תורה אור הגה
צד 174, 169	כתבי רמח	168
אגרות פתחי חכמה ודעת (עמוד)	מסילת ישרים	חולין קד 143
שסו 91	כד 31	לך לך, תורה אור 55,
תד 227	קל"ח פתחי חכמה	209, 208
מאמר הגאולה (מהדורת לומז'ה - עמ')	פתח א 234	תולדות, תורה אור יג, כא
רח-רט 150	פתח ז 11	108
רח 138	פתח טו, סג 208	תולדות 134
רט 150	פתח כד 102	וישב-מקץ-ויגש, תורה אור
רי 150	פתח כז 110, 101	169, 49
האילן הקדוש	פתח לא 145, 91	בשלח, תורה אור ב
ו: ד 169	פתח מב	39, 38
	145	ואתחנן, תורה אור ב
		160
		עקב, תורה אור ה 100, 99

יב [יב], [יג], [טו] עמ'	לג בעומר, סיום הש"ס	כללי חכמת האמת
95 103-105	209	סב 176
טז [ט] עמ' 137 38	דברים: טז 213	גר
יז [יט] [כ] עמ' 144-145	כי תבוא: יא 89	הקדמה לספד"צ
95	חג הסוכות: יט 90	237
ליקוטי מאמרים	חג הסוכות: כא 75	לספרא דצניעותא, פרק
ספר יהושע [יג] עמ' 30	שמיני עצרת: מא 100	קמא 111
148	צדקת הצדיק	כתבי ר' עבי אלימלך
55 30 עמ' [יח]	קיא עמ' 46 38	שפירא מדינוב
55 82 עמ' [כט]	רל עמ' 142 , 205	בני יששכר
טז [פג] עמ' 140 206	207	כסלו-טבת: ד 129,
טז [פח] עמ' 143 205,	רנב עמ' 172 156	146
208	תקנת השבין	ניסן: ה 201
ענין שמשון [כז] עמ' 168	י [כ] עמ' 120 57	אגרא דפרקא
90, 86	י [לא] עמ' 128 168	רלו 24
ענין שמשון [מד] עמ'	רסיסי לילה	כתבי ר' צדוק הכהן
178; לסיום הש"ס [כב]	טז [א] עמ' 20 12	מלובלין
עמ' 425 129,	כה [א] עמ' 37 29-30	פרי צדיק
146	נב [כד] עמ' 148 60	קדושת השבת: ז
דברי סופרים	נג [ג] עמ' 155 127,	206, 12
כח עמ' 239 66,	135	קדושת השבת: ה 135
229	נז [י] עמ' 195 149	חיי שרה: 210,
דובר צדק	ספר הזכרונות	213
עירוובין ו-ז עמ' 6-9	אות ג [ט] עמ' 166	חיי שרה: י 95, 89,
135, 128	13	229, 105
עירוובין ח עמ' 10 130	דברי חלומות	ויצא 75
שיחות שדים	ד עמ' 242 144	וישלח: א 109
י עמ' 236 146	יח עמ' 249 23	וישב: יב 19
קומץ המנחה	פוקד עקרים	תולדות: א 96
ח"ב נט עמ' 356 219	ד [כט] עמ' 237 49	תולדות: ד 156
חידושי על התנ"ך	ו [ג] עמ' 268 38	תולדות 125
קסה 21	ו [יח] עמ' 275 100	ויחי: י 88, 86
	מחשבות חרוץ	90
כתבי הראי"ה קוק	ח [ה] עמ' 53 110	משפטים: ג 27, 26
ותלמידיו	יב [ג] עמ' 99 94	תצוה: ח 135
אגרות הראי"ה (אגרת)	יב [ד] עמ' 99 87	ויקרא: ה 156
א: פט 68	יב [ו] עמ' 100 90, 74	מצורע: ו: 38
	יב [יא] עמ' 103 100	

כתבי הראי"ה קוק

ותלמידיו

אגרות הראי"ה (אגרת)

א: פט 68

179, 173, 168, 162	קפא	13	רמ	114	א: קיב
172	קפב	13	רמא	160	ד: א'רע"ז
233, 176, 175	קפג		ח"ב		אורות
61	של		הקדמת 'הקודש הכללי	202	ט-י
69, 53	תל	147, 137		147, 110	כח
	ח"ב	208	רפג	210, 209	לה
25	נח	98	תמ	219	מט
210	רד	96-95	תקכו	98	נד
58, 24	רסט	31	תקל	67	סה
65	שנח	235, 31	תקלב	39	סז
	ריש מילין (מכון הרצי"ה, הוצאה שניה)		ח"ג	89	צו
129	ב	110	סט	158	קיב
91	לג	176, 61	עג	110, 109	קיט
91	לד	58	רצו, רצח, רצט	110	קכב
89	מ		אורות התורה	232, 180	קל
91	צו	89, 86, 74, 59	א: ב	68	קלח
	עין איה (פרק ופיסקה)	177, 147, 89	א: ג	67	קנב
	ברכות	166	ד: ד	238, 106	קנו
14, 10	א [הקדמה]	155, 12	יג: א	73, 70, 67	קס
139, 137	א: קכג	232, 180, 164	יג: ו	56, 52	קמח-קמט
53, 28	א: קלו	231, 180, 179, 177	יג: ז		אורות הקודש
221	א: קמג		אורות התשובה		ח"א
106	א: קעב	77	ד: ח	11, 1	כג
214	ד: כד	49	ט: ב	178, 164	נד
139	ה: צב	49	י: ב**	208	נו
166	ח: ו	161	יג: ו	163	מז-מח
129	ט: סב	161	יג: ז	117	ק
200	ט: שכו	49	יד: לו	10	קסה
200	ט: שכז		עולת ראיה	7	קעג
	שבת		ח"א	9, 8	קעד
48	א: י	158, 67	כג	5	קעז
57	א: סז	61	מו	7	קעח
74, 73, 67	ב: ז	66	ס-סא	8	קפד
72	ב: טז	150	פב	9	קפה
62, 53	ב: מה	179, 175, 167	קמא	10	רח
229, 54	ב: מז	101	קנד	178, 10	רט
70	ב: ס	71	קסז	13	רכג
				13	רלא

**גילון הראיה (מהדורה
ביעית מורחבת)**

ת 229
תרנו 72

**פתחות החכמה (הרב
אלום אולמן)**

קט 24
סא-ב 171, 95

**פירוש האילן הקדוש
לרמח"ל (הרב שלום
אולמן)**

ו: ד 170, 169
ז: מה 110

שערי האדון

אד"ר קכח, א 52
? 61

אד"ז רפט, ב 176

**ניצני ארץ (כתב ע
חלק יב 235**

26

ספ ימחבר

מנפת צוף

ח"א

142 120

111 156

235 229-212

234 268

212 270

220 276

4 291

114 311

396-392
32

7 470

ח"ב

541-538
53

ג: קמ 170

ד: נו 227, 140

ה: קפ 76

ו: ריב 6255,

ז: קלו 149

קבצים מכת"י קדשו

ח"א

לז 74, 73, 65

לט 68

מ 74, 68

מד 47

מה 61, 49

מט 49

נ 62

קפח 14, 11

קפט 10

שמועות רא"ה

וישב תרצ"א 168

וישב, מקץ, ויגש 169

מקץ תר"צ 169

ויגש תרצ"ב 169,

234, 175

אורות האמונה

112-111

116, 100, 93

מאורות הראיה

רסט-רעג 76

לנתיבות ישראל

א' 235 74

ג' שב 115

שיחות הראיה

דברים 543-542

76

אורות ישראל

ו: 73

ב: עט

ב: ריג 93

ב: רסו 140, 100

ה: מו 62, 53

ה: מא 40, 39, 28, 24,

230

ה: מב 24

ה: ס 70

ה: סב 70, 69

ה: סג 48

ה: סח 55, 49, 47

ה: עז 210

ו: ב 47

ח: טו 214

ח: מג, מ 209,

230

ח: מד 211

יד: ב 201

יד: ז 202

מוסר אביך

לח-לט 216

מדבר שור

דרוש ז 127

מאמרי הרא"ה

ח"א

72 25

56 38

2 177

149 231

269-268

202

ח"ב

235 280

75 289

42 438

שמונה קבצים

ג: כז 229, 54

התקופה (כתב עת)

	ח"ד משפט הסמיכה	
	וקורותיה (ח.י. בורנשטיין)	
	195	394
196	שם 401-400	
200	שם 402-401	
196	שם 402	

ספרות המחקר

מחקרים בספרות הגאונים

106-105
195

683-682
165
837-836
98
842-841
10